

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΙΣ ΠΗΓΕΣ ΤΗΣ ΚΑΝΟΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Κανονικό Δίκαιο

Ενότητα: Ι. Πηγές του Κανονικού Δικαίου της άποστολικής εποχής

Αρχιμ. Γρηγόριος Δ. Παπαθωμάς

Θεολογική Σχολή - Τμήμα Θεολογίας

Περιεχόμενα

0.	Σκοποί ενότητας	3
1.	Διδαχή τῶν δώδεκα Ἀποστόλων (<i>Doctrina duodecim apostolorum</i>).....	6
2.	Ἀποστολική Παράδοσις (Ἁγ. Ἰππόλυτος Ῥώμης)	7
2.1	Ἀποστολική Παράδοσις (Ἁγ. Ἰππόλυτος Ῥώμης).....	7
2.2	Ἀποστολική Παράδοσις (Ἁγ. Ἰππόλυτος Ῥώμης) (<i>Traditio apostolica</i>)	8
3.	Διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων (<i>Didascalia apostolorum</i>)	11
4.	Ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων (<i>Canones ecclesiastici sanctorum apostolorum</i>).	12
5.	Διαταγαὶ Ἀποστόλων (<i>Constitutiones apostolorum</i>)	13
6.	Οἱ Κανόνες τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων (3ος αἰ.).....	14
6.1	Θεματικὴ τῶν Κανόνων.....	14
6.2	Ἀποστολικοὶ κανόνες (3ος αἰ.) <i>Κανόνες 85</i>	15

0. Σκοποί ενότητας

Κανονικές Πηγές της Αποστολικής Εποχής (1ος-3ος αι.)

Το μάθημα του Κανονικού Δικαίου καλύπτει συνολικά, από ά-ποψη μελέτης, έρευνας σπουδής και ζωής της Εκκλησίας, το ευρύ φάσμα των δύο χιλιετιών, με σαφή κατ' αρχάς επικέντρωση στις Κανονικές Πηγές που αναδύθηκαν συνοδικά στην πρώτη χιλιετία, την χιλιετία της *κανονογέννησης*, με εισαγωγικά και ιστορικά προλεγόμενα σε αυτήν, για να μελετηθούν στη συνέχεια οι κανονικές προεκτάσεις και απορροές της.

«Διδαχή των Δώδεκα Αποστόλων» (100 ↔ 120 μ.Χ.)

Ακρίβεια και Οικονομία

Δύο «είδη [διεκκλησιακής και διαπροσωπικής] κυβερνήσεως» ανιχνεύονται, μεταξύ άλλων, με emphaticό τρόπο στις απαρχές του Χριστιανισμού και στην ιστορική εκκίνηση της Εκκλησίας (τέλος του 1^{ου} με αρχές του 2^{ου} αι.), όπως αυτά αποτυπώθηκαν εμπειρικά στα πρωτόλεια εκκλησιο-κανονικά κείμενά της, και τα οποία δεν είναι τίποτε άλλο παρά οι δύο όψεις του ίδιου και του αυτού νομίσματος: η *ακρίβεια* και η *οικονομία*.

Πράγματι, η *Διδαχή των Δώδεκα Αποστόλων* (αρχές του 2ου αιώνα) είναι το πρώτο ιστορικά και χρονολογικά θεολογικό κείμενο μετά την Καινή Διαθήκη (συνταχθέν μεταξύ του 100 και 120 μ.Χ.) και αναφέρεται στους χριστιανούς και στον κατά Χριστόν τρόπο ζωής τους. Αυτό το κείμενο απευθύνεται ειδικώτερα στον κάθε χριστιανό και απευθύνεται προς τους πιστούς-μέλη της εκκλησιακής του κοινότητας, λέγοντας χαρακτηριστικά: «Εί μὲν γὰρ δύνασαι βαστάσαι ὄλον τὸν ζυγὸν τοῦ Κυρίου, τέλειος ἔση· εἰ δ' οὐ δύνασαι, ὃ δύνη, τοῦτο ποίει», που σημαίνει με απλά λόγια, “εάν μπορείς να κρατήσεις ὄλον τον ζυγό του Κυρίου, *θα είσαι τέλειος* (να η **ακρίβεια**), εάν όμως δεν μπορείς, αυτό που μπορείς, *αυτό που δύνασαι να κάνεις, αυτό και να κάνεις* (να και η **οικονομία**)”¹. Πρόκειται για την πρώτη ιστορικά ad hoc μαρτυρία *ύπαρξης της οικονομίας στην Εκκλησία*, και αυτό, από πολύ νωρίς, από τις αρχές του 2ου αι. Η διατύπωση αυτή θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ο *ορισμός της ακρίβειας και της οικονομίας*, καθώς και, ταυτόχρονα, ο *ορισμός της διαλεκτικής σχέσης ακρίβειας και οικονομίας*, αλλά και ο *λόγος ύπαρξης της οικονομίας* στους κόλπους της Εκκλησίας.

Το λακωνικό αυτό κείμενο, *δίκην κανόνα*, διακρίνει δύο ετερόπλευρες και ομόστοχες πτυχές. **Ακρίβεια** είναι ο τρόπος, για να εκφρασθεί και να διαγραφεί η εύστοχη, ακριβής εσχατολογική πορεία

¹ Βλ. *Διδαχή των Δώδεκα Αποστόλων*, εν Β.Ε.Π.Ε.Σ., τ. 2, σελ. 215-220 [εδώ σελ. 217].

του Εκκλησιακού σώματος. Με βάση αυτό το γεγονός, με την ακρίβεια διασφαλίζεται *ορθολογία* για «κρίση»² και «διά-κρίση». **Οικονομία**, από την άλλη μεριά, είναι η βουλευτική διάθεση προσωπικής και εξειδικευμένης αντιμετώπισης του κάθε πιστού διακριτά, λαμβάνοντας πρωτίστως υπόψη την συνολική προσωπική του κατάσταση. Αυτή η προσωπική ποιμαντική αντιμετώπιση, όμως, κινείται όχι μόνον στην προοπτική πληθυσμιακής κλιμακωτής (μη απόλυτης) διατήρησης της ακρίβειας [ύφεσης], αλλά και στην προοπτική πολυποίκιλης υπέρβασης αυτής της μίας και μοναδικής ακρίβειας [επίτασης], με αποκλειστικό πάντοτε κριτήριο την προσληπτική σωτηρία των μελών της Εκκλησίας. Τέλος, είναι χαρακτηριστική η φράση του οσίου πατρός Ιουστίνου Πόποβιτς: «Εγώ, για τη διαφύλαξη των ιερών Κανόνων είμαι πρόθυμος να θυσιάσω τη ζωή μου, αλλά, παράλληλα, για τη σωτηρία ενός ανθρώπου θυσιάζω όλους τους ιερούς Κανόνες».

Δίπλα σε αυτούς τους δύο πυλώνες της κανονικής πορείας του Εκκλησιακού σώματος, υπάρχει μία πληθώρα *κανονικών προτροπών*, μέσα από “ρήματα αγάπης” (κάτι σαν *εγκύκλιος επιστολή*) του αγνώστου συγγραφέα (μάλλον επισκοπικής γραφίδας) προς τους παραλήπτες του-μέλη της [αρχέγονης] Εκκλησίας.

«Αποστολική Παράδοσις» του Αγίου Ιππολύτου Ρώμης (202 ↔ 218 μ.Χ.)

Η λειτουργία των χαρισμάτων στο Σώμα της Εκκλησίας

Η Εκκλησία πάντοτε, στην απρόσωπη ομοιομορφοποίηση των ανθρώπων, κατέφασκε και πλειοδοτούσε την ετερότητα των χαρισμάτων, αναπτυσσόταν μέσα από την διαφορετικότητα των προσώπων και συνίστατο ως Σώμα εκεί που κοινωνούσαν οι ετερότητες. Η Εκκλησία δεν γνωρίζει στη ζωή της λέξεις που απηχούν βαθύτερες υπαρξιακές καταστάσεις, όπως μαζοποίηση, απρόσωπη συσπείρωση, οργανωσιακό συσχηματισμό, εξουσιαστική σχέση, αξιωματική υποβάθμιση, ομοιομορφοποίηση, καταναγκασμό, εξαρτήσεις και επιδράσεις πυραμιδοειδών σχέσεων, κ.τ.τ. Έχει άλλες αφετηρίες, άλλη πορεία και άλλες προοπτικές. Αυτό καταφαίνεται και στο γεγονός ότι συνίσταται *πολυχαρισματικά* και όχι *μονοχαρισματικά* η Εκκλησία σε Σώμα.

Από την ιστορική αφετηρία της, τον 1ο αιώνα, όπως μας το διασώζει ο άγ. Ιππόλυτος Ρώμης (τέλη 2ου-αρχές 3ου αιώνα), η Εκκλησία διέκρινε τέσσερα διαφορετικά *χαρίσματα* και τα θεωρούσε ως από κοινού συστατικά χαρίσματα-στοιχεία του *Εκκλησιακού σώματος*, της *Τοπικής Εκκλησίας*, όπως επικράτησε σωστά να λέγεται σήμερα. Αυτά ήταν: ο **επίσκοπος**, οι **πρεσβύτεροι**, οι **διάκονοι**, οι **λαϊκοί**, απαρτίζοντας και τα τέσσερα χαρίσματα αδιάτμητα τον «λαό του Θεού». Η σχέση τους ήταν καθαρά σχέση κοινωνίας και αλληλοπεριχώρησης, και όχι, όπως η μεταγενέστερα εισαγόμενη ιεραρχική διαβάθμιση, σχέση ιεραρχική και, κατ' επέκταση, σχέση εξουσιαστική. Το κεφάλαιο αυτό έχει μεταξύ άλλων στόχο να παρουσιάσει τη δομή σχέσης των τεσσάρων χαρισμάτων ως

² Πρβλ. Κανόνα1/Νύσσης.

συστατικών στοιχείων της τοπικής Εκκλησίας και κυρίως να καταδείξει τις συνέπειες στη σύγχρονη εκκλησιαστική πραγματικότητα, που προέρχονται από την καταστρατήγηση της διαχρονικής πρακτικής της αποτυπωμένης στο πατερικό-κανονικό έργο «Αποστολική Παράδοση» του Ιππολύτου Ρώμης και επαναλαμβανόμενα επικυρωμένης από τους Ιερούς Κανόνες της Εκκλησίας δια μέσου των αιώνων, την παραχάραξη, την ηθελημένη ή αθέλητη, του πατερικού ήθους και την αντικατάστασή του με πρακτικές που δεν έχουν να κάνουν ούτε με την Εκκλησία, ούτε με αυτό που επαγγέλλεται...

Οι «Αποστολικοί Κανόνες» (2ος -3ος αι.)

Οι Άποστολικοί Κανόνες αποτυπώνουν τη ζωή τῆς Ἐκκλησίας στήν περίοδο τῶν διωγμῶν, μιά ἐποχή πού ἡ Ἐκκλησία ἀκροβατοῦσε ὑπό συνθηκῆς ἀσαφεῖς, χωρίς νά διαθέτει ὄργανα διεκπεραιωτικά. Οἱ Ἀποστολικοί Κανόνες αποτυπώνουν ἐπίσης γενικές ἀρχές τῆς ὑπό διαμόρφωση κανονικῆς παράδοσης. Δέν εἶναι οἱ αὐστηρά διοικησιακοί κανόνες τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Τελικά, ὡς Ἀποστολικοί Κανόνες ὀρίζονται ὅσους καθόρισε ὁ 2^{ος} κανόνας τῆς Πενθέκτης Οἰκ. Σύνοδο. Ἐκεῖ ἀπαντᾷ ἡ διατύπωση «Κανόνες ἐπ' ὀνόματι τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων», κάτι τό ὁποῖο δείχνει τήν ἱστορική ἐξέλιξή τους, ὡς και τό ὅτι εἶναι πνευματέμφοροι, ἀλλά δέν ἀνήκουν – ὡς πρός τήν διατύπωσή τους – στούς Ἁγίους Ἀποστόλους.

Ὡστόσο, οἱ Ἀποστολικοί Κανόνες δέν αποτυπώθηκαν ἐφ' ἅπαξ, ἀλλά ἔτυχαν ἐπεξεργασίας σέ ἀλλεπάλληλες ἱστορικές στιγμές καί συνθηκῆς. Ὅπως διαπιστώνεται ἀπό τίς 117 καί 137 «Νεαρές» τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἔγιναν διορθώσεις καί δόθηκαν ἐρμηνεῖες στούς Ἀποστολικούς Κανόνες. Αὐτοί ἀπηχοῦν τήν παράδοση τῶν τριῶν πρώτων αἰώνων, τῆς ἀποκαλούμενης *ἀποστολικῆς ἐποχῆς*, καί ἔχουν διασωθεῖ στίς βασικές Κανονικές Συλλογές μας, ὅπως λ.χ. στό «Πηδάλιον» τοῦ ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου. Βέβαια, οἱ παλαιότερες συλλογές τῶν Κανόνων δέν περιέχουν πάντα τόν ἴδιο ἀριθμό Κανόνων.

Τό κείμενο τῶν Κανόνων τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων μᾶς ἔρχεται μέσα ἀπό χειρόγραφα καί διάφορες συλλογές. Ἡ καθεμία ὀρίζει καί διαφορετικό ἀριθμό, ἀπό τον 50 μέχρι τον 85. Τελικά, παγιώθηκαν στόν ἀριθμό 85, σύμφωνα μέ τήν Πενθέκτη Οἰκ. Σύνοδο, ἡ ὁποία ἔλαβε ὑπόψη της τό ἔργο-συλλογή τοῦ Ἰωάννου τοῦ Σχολαστικοῦ (τοῦ 550) καί τό 8^ο βιβλίο καί τό 47^ο κεφάλαιο τοῦ ἔργου «Ἀποστολικές Διαταγές».

1. Διδαχή τῶν δώδεκα Ἀποστόλων (Doctrina duodecim apostolorum)

- Χρον/γία: 100↔120 μ.Χ.
- Συγγραφέας: Ἄγνωστος
- Προέλευση: Ἀνατολή (Συρία ἢ Παλαιστίνη)
- Ἔργο: «Συλλογή [λειτουργικο-κανονική] ἐκκληκῶν παραγγελμάτων»
- Ἡ ἀρχαιότερα πηγή πληροφοριῶν περὶ «ἐκκλησιαστικῶν κανόνων»
- Διδακτικὸ ἐγχειρίδιο· πραγματεία περὶ χριστ/κῆς ζωῆς (μυσταγωγία)
- 1883: Πρωτοδημοσίευση ἀπὸ τὸν Φιλόθεο Βρυέννιο (Μ. Νικομηδείας)
- Πηγή: ΒΕΠΕΣ, τ. 2, σελ. [211] 215-220.

Διάρθρωση τοῦ κειμένου

1ο Μέρος (I-VI)

- ♦ Ἡ διδασκαλία περὶ δύο ὁδῶν: ὁδὸς ζωῆς (I-IV) καὶ ὁδὸς θανάτου (V)
 - [Συλλογὴ μὲ] Ἀποστολικές (ὀνομαζόμενες) παραινέσεις
 - Θεμελίωση τῆς χρ/κῆς πρακτικῆς ἐπὶ τῆς πνευματικῆς διάκρισης

2ο Μέρος (VII-X)

- ♦ Λειτουργικὰ θέματα (κεείμενα ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πρακτικῆς)
 - Βάπτισμα (VII), νηστεία καὶ προσευχὴ (VIII), ἡ Εὐχαριστία (IX-X)

3ο Μέρος (XI-XV)

- ♦ Δογματικὲς προτροπές
 - Πράξης καὶ δομὴ τῶν ἀρχέγονων χριστιανικῶν κοινοτήτων
 - Οἱ κατηγορίες τοῦ *χαρισματικοῦ* καὶ τοῦ *θεσμικοῦ*

4ο Μέρος (XVI)

- ♦ Τὰ ἔσχατα (ἡ παρουσία, ἡ ἐσχατολογικὴ ἀναμονή)

2. Άποστολική Παράδοσις (Άγ. Ίππόλυτος Ξώμης)

[Έράνισμα Ιο)

2.1 Άποστολική Παράδοσις (Άγ. Ίππόλυτος Ξώμης) (*Traditio apostolica*)

- Συλλογή τριμελούς (λατινική έκδοχή τοῦ κειμένου)
- Χρον/γία: Άρχές 3ου αί. (202↔218 μ.Χ.)
- Συγγραφέας: Άγιος Ίππόλυτος Ξώμης (170-235 μ.Χ.)
- Προέλευση: Ξώμη
- Έργο: Λειτουργικο-κανονική πραγματεία· έράνισμα έκκλ. παραγγ/των
- Κείμενο: → μεταφράσεις: λατινική (4^{ος}), κοπτική (8^{ος}), άραβική (10^{ος}) και αίθιοπική (13^{ος})
- [Έτερος τίτλος: «Αίγυπτιακό Έκκλησ/κό Διάταγμα (ή Διδασκαλία)»]
- Μὲ αὐτή συνδέονται διάφορες μεταγενέστερες πραγματείες-συγγραφές, άναψηλαφήσεις τής «Άποστολικής Παραδόσεως»:

1) Οί Κανόνες Ίππολύτου (Συλλογή 38 καν., διηρ/νων σὲ 261 άριθμούς)

– 336↔340, Αίγυπτος

2) (a) Αί Διαταγαί Άποστόλων [Constitutiones apostolorum]

– περὶ τὸ 380, Συρία [ή Παλαιστίνη] (ΒΕΠΕΣ, τ. 2, σελ. 5-196)

(b) Κεφ. VIII, Ἡ Έπιτομή [«Constitutiones per Hippolytum»]

– άρχές 5^{ου} αί., Συρία

3) (a) Ἡ Διαθήκη τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ [Testamentum Domini]

– 2ο ἡμισυ 5^{ου} αί., Συρία (Άντιόχεια)

(b) Ἡ Ὁκτάτευχος Κλήμεντος [Octateuchus Clementis]

– 5^{ος} αί., Συρία· (στὴ συριακὴ) 687, Έδεσσα, Ἰάκωβος Έδέσσης

- Πηγή: BOTTE B., *La Tradition apostolique de Saint Hippolyte (Essai de reconstitution)*, Münster, Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, LQF - Band 39, 1989, 132 p. (πρβλ. S. C. 11 bis).

Διάρθρωση του κειμένου

1ο Μέρος (I-XIV)

- ♦ Σύσταση της τοπικής Ἐκκλησίας (περὶ χαρισμάτων)

2ο Μέρος (XV-XXI)

- ♦ Ἡ χριστιανικὴ μύηση

3ο Μέρος (XXII-XLII)

- ♦ Τὰ ἥθη (τὰ θέσφατα) τῆς χριστιανικῆς κοινότητος

[Ἐράνισμα Ιο]

2.2 Ἀποστολικὴ Παράδοσις (Ἀγ. Ἰππόλυτος Ῥώμης) (Traditio apostolica)

Θεματικὴ τοῦ κειμένου

1ο Μέρος (I-XIV)

- ♦ Συγκρότηση τῆς (τοπικῆς) Ἐκκλησίας (περὶ χαρισμάτων)

1) Πρόλογος

2) Περὶ ἐπισκόπων

3) [Προσευχὴ τῆς ἐπισκοπικῆς χειροτονίας]

4) [Περὶ τῆς ἁγίας ἀναφορᾶς (σύστασις, ἀνάμνησις, ἐπίκλησις & ἀναφορὰ)]

- 5) [Περὶ τῆς προσφορᾶς τοῦ ἐλαίου]
- 6) [Περὶ τῆς προσφορᾶς τυρὸς καὶ ἐλαιῶν]
- 7) Περὶ πρεσβυτέρων
- 8) Περὶ διακόνων
- 9) Περὶ ὁμολογητῶν [confessor(es)]
- 10) Περὶ χηρῶν
- 11) Περὶ ἀναγνώστου
- 12) Περὶ (τῆς) παρθένου
- 13) Περὶ ὑποδιακόνου
- 14) Περὶ δώρων θεραπείας

2ο Μέρος (XV-XXI)

♦ Ἡ χριστιανικὴ μύηση

- 15) Περὶ νεοφωτίστων
- 16) Περὶ ἐπαγγελμάτων καὶ ἐπιστημῶν
- 17) Περὶ τοῦ χρόνου τῆς κατηχήσεως μετὰ (τὴν ἐξέτασιν τῶν) ἐπαγγελμάτων καὶ ἐπιστημῶν
- 18) Περὶ τῆς προσευχῆς τῶν δεξαμένων τὴν κατήχησιν
- 19) Περὶ τῆς ἐπιβολῆς τῶν χειρῶν ἐπὶ τῶν κατηχουμένων
- 20) Περὶ τῶν ἀναμενόντων τὸ βάπτισμα
- 21) Περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ ἁγίου βαπτίσματος

3ο Μέρος (XXII-XLII)

♦ Τὰ ἥθη (τὰ θέσφατα) τῆς χριστιανικῆς κοινότητος

- 22) [Περὶ τῆς κοινωνίας]
- 23) Περὶ νηστείας

- 24) Περὶ τῶν δώρων εἰς τοὺς ἀσθενεῖς
- 25) Περὶ τῆς εἰσόδου τοῦ φωτὸς (πυρσοῦ) ἐν τῷ δεῖπνῳ (*agapes*) τῆς κοινότητος
- 26) [Περὶ τοῦ κοινοῦ δεῖπνου (*agapes*)]
- 27) Ὅ,τι οὐ δεῖ τοὺς κατηχουμένους ἐσθίειν μετὰ τῶν πιστῶν
- 28) Ὅ,τι δεῖ ἐσθίειν μετὰ ἐπιστήμης καὶ ἐν ἐπαρκείᾳ
- 29) Ὅ,τι δεῖ ἐσθίειν μετὰ χάριτος
- 30) Περὶ τοῦ δεῖπνου τῶν χηρῶν
- 31) Περὶ τῶν ἀπαρχῶν ὅτι δεῖ σπουδάζειν τῷ ἐπισκόπῳ
- 32) Εὐλογία τῶν καρπῶν
- 33) Περὶ τῆς νηστείας τοῦ πάσχα· ὃ γὰρ τηροῦμεν πάσχα οὐκ ἔστι τύπος
- 34) Ὅ,τι οἱ διάκονοι ὀφείλουσιν προσκαρτερεῖν παρὰ τῷ ἐπισκόπῳ
- 35) Περὶ τοῦ χρόνου ὅπου δεῖ προσεύχεσθαι
- 36) Πᾶς δὲ πιστὸς πειράσθω πρὸ τοῦ τινος γεύσασθαι εὐχαριστίας μεταλαμβάνειν
- 37) Ὅ,τι δεῖ φυλάττειν μετὰ σπουδῆς τὴν εὐχαριστίαν
- 38) Ὅ,τι οὐ δεῖ τι πίπτειν τοῦ ποτηρίου
- 39) [Περὶ διακόνων καὶ πρεσβυτέρων]
- 40) Περὶ κοιμητηρίων
- 41) Περὶ τοῦ χρόνου ὅπου δεῖ προσεύχεσθαι
- 42) [Περὶ τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ]
- 43) [Κατακλείς]

[Συλλογή ΙΙη)

3. Διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων (Didascalia apostolorum)

- Χρον/γία: Ἀρχὲς 3ου αἰ. (περὶ τὸ 230 μ.Χ.)
- Συγγραφέας: Ἄγνωστος [ἓνας ἐπίσκοπος (;)]
- Προέλευση: Βόρεια Συρία
- Ἔργο: «Συλλογὴ ἐκκλησιαστικῶν παραγγελμάτων»
- Κείμενο: Λατινικὴ, συριακὴ ἀραβικὴ, αἰθιοπικὴ, ἀρμενικὴ μετάφραση
- Ἡ πρώτη γνωστὴ πραγματεία ἐνδὸς «corpus ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου»
- Συγγραφή κατ' ἀπομίμησιν τῆς «Διδαχῆς τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων»
- Μία ἐκ τῶν πηγῶν τῶν *Ἀποστολικῶν Διαταγῶν*

Διάρθρωση τοῦ κειμένου

- Διαιρεῖται σὲ 27 κεφάλαια

1ο Μέρος (I-III)

- ♦ Παραινέσεις πρὸς τοὺς πιστοὺς

2ο Μέρος (IV-XII)

- ♦ Ἡ θέση τοῦ ἐπισκόπου ἐντὸς τῆς «τοπικῆς Ἐκκλησίας» του

3ο Μέρος (XIII-XX)

- ♦ Ἡ θέση τῶν *χαρισμάτων* (κληρικῶν καὶ λαϊκῶν) ἐντὸς τῆς «τοπικῆς Ἐκκλησίας»

4ο Μέρος (XXI-XXVII)

- ♦ Δογματικὰ ζητήματα

4. Ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων (*Canones ecclesiastici sanctorum apostolorum*)

- Χρον/γία: Τέλη 3ου - ἀρχὲς 4ου αἰ. (περὶ τὸ 300 μ.Χ.)
- Συγγραφέας: Ἄγνωστος
- Προέλευση: (πιθανῶς) Αἴγυπτος [ἢ Συρία]
- Ἔργο: «*Συλλογὴ ἐκκλησιαστικῶν παραγγελμάτων – καὶ κανόνων*»
- Κείμενο: Ἑλληνικό· μεταφράσεις: λατινική, συριακή, κοπτική, ἀραβική καὶ αἰθιοπική
- Συγγραφή κατ' ἀπομίμησιν τῆς *Διδαχῆς τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων*

Διάρθρωση τοῦ κειμένου

- Διαιρεῖται σὲ 30 κεφάλαια-κανόνες

1ο Μέρος (I-XIV)

- ◆ [Ἀναψηλάφηση τῆς *Διδαχῆς*] Περὶ τῶν δύο ὁδῶν

2ο Μέρος (XV-XXX)

- ◆ Οἱ τρεῖς βαθμοὶ τῆς ἱεραρχίας (ὀργάνωσης τῆς Ἐκκλησίας)

5. Διαταγαὶ Ἀποστόλων (Constitutiones apostolorum)

- Χρον/γία: Περί τὸ 380 μ.Χ.
- Συγγραφέας: Ἄγνωστος συμπληθῆς
- Προέλευση: Συρία (Ἀντιόχεια)
- Ἔργο: Συλλογὴ ἐκκλησιαστικῶν παραγγελμάτων (καν/κὸ ἐράνισμα)
- Πολύμορφο λειτουργικο-κανονικὸ ἔργο· μετάπλασμα προγ/ρων ἔργων
- Βασικὸ ἔργο ἀπαρτιζόμενον ἀπὸ ψευδο-ἀποστολικὰ κείμενα
- Ἡ Συλλογὴ περιέχει ἡμιαρειανικὲς τάσεις
- Ἡ Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (691), κ. 2, τὸ κατεδίκασε
- Πηγὴ: ΒΕΠΕΣ, τ. 2, σελ. 5-196.

Διάρθρωση τοῦ κειμένου

- Διαιρεῖται σὲ **8 βιβλία**

1ο Μέρος (I-VI)

- ♦ Ἀναπροσαρμογὴ τῆς *Διδασκαλίας Ἀποστόλων*

2ο Μέρος (VII)

- ♦ (κεφ. 1-32) Ἀναψηλάφηση τῆς *Διδαχῆς τῶν δώδεκα Ἀποστόλων*
- ♦ (κεφ. 33-49) Διάφορα λειτουργικο-κανονικὰ ζητήματα

3ο Μέρος (VIII)

- ♦ (κεφ. 3-45) Ἀναψηλάφηση τῆς *Ἀποστολικῆς Παραδόσεως*
- ♦ (κεφ. 47) *Οἱ Ἀποστολικοὶ κανόνες*

6. Οἱ Κανόνες τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων (3ος αἰ.)

- Ad hoc πηγή τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου μέ τή μορφή τῶν κανόνων
- Τò κείμενό τους ἀποτελεῖ τò Βιβλίο VIII, κεφ. 47, τῶν Ἁπ. Διαταγῶν
- Συγγραφεύς: Ἄγνωστος συμπληθητής
- Ἔργο: Συλλογή ἐκκλησιαστικῶν κανόνων
- Προέλευση: Συρία
- Χρον/γία: 3ος αἰώνας
- Κείμενο: Ἑλληνικά· μεταφράσεις: λατινικά, συριακά, κοπτικά, ἀραβικά καὶ αἰθιοπικά
- Οἱ *πρῶτοι κανόνες*, καρπὸς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας καὶ ὄχι Συνόδου
- Οἱ ~50 πρῶτοι κανόνες ἐνσωματωμένοι στὸ Corpus Juris (P/K Ἐκκλησία)
- Πενθέκτη Οἰκουμενικῆ Σύνοδος (691), 2ος *ἐπικυρωτικὸς κανόνας*
- Κανόνες: 85
- Πηγές: (1) ΠΗΔΑΛΙΟΝ τῶν ἁγ. Νικοδήμου Ἀγιορείτου καὶ Ἀγαπίου Λεονάρδου [Λειψία 1800], Ἀθῆναι, Ἀστήρ, 91982, σ. 1-117.
 - (2) ΡΑΛΛΗΣ Γ. - ΠΟΤΛΗΣ Μ., *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τ. 2, Ἀθῆναι, 1852, σ. 1-112.
 - (3) JOANNOU P. - P., *Discipline générale antique (Ive-Ixe siècles). Les Canons des Les Canons des Synodes Particuliers*, édition critique du texte grec, version latine et traduction française, [Pontificia Commissione per la Redazione del Codice di Diritto Canonico Orientale], Fonti fascicolo IX, t. I, 2, Grottaferrata (Rome), Tipografia Italo-Orientale «St Nilo», 1962, p. 1-53 (τρίγλωσση).

6.1 Θεματικὴ τῶν Κανόνων

- 1) Θέματα δογματικά (κ. 46, 47, 49, 50)
- 2) Θέματα ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως (κ. 34, 37)
- 3) Θέματα ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας (κ. 1, 2, 4, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 39, 51, 52, 53, 58, 59, 61, 62, 63, 68, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84)
- 4) Θέματα ἐκκλησιαστικῆς δικαιοσύνης (κ. 74, 75)

- 5) Θέματα ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας (κ. 38, 40, 41)
- 6) Θέματα θείας λατρείας καὶ λειτουργικῆς (κ. 3, 8, 66, 69, 73)
- 7) Θέματα χριστιανικοῦ βίου (κ. 42, 43, 44, 48, 54, 55, 56, 57, 65, 67, 72)
- 8) Θέματα ἐπικοινωνίας μὲ ἑτεροδόξους καὶ ἑτεροθρήσκους (κ. 45, 64, 70, 71)
- 9) Ψευδεπίγραφα καὶ κανονικὰ βιβλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς (κ. 60, 85)
- 10) Ἑορτασμοὶ τοῦ Πάσχα (κ. 7)

6.2 Ἀποστολικοὶ κανόνες (3ος αἰ.)

Κανόνες 85

Κανόνες ἐκκλησιαστικοὶ περὶ τῶν ἀγίων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων

- 1) Περὶ χειροτονίας ἐπισκόπων
- 2) Περὶ χειροτονίας πρεσβυτέρων καὶ διακόνων
- 3) Περὶ τῶν παρὰ τὴν συνήθειαν προσφερόντων ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον
- 4) Περὶ τῆς τῶν προσφερομένων ὑποθέσεως
- 5) Περὶ πρεσβυτέρων τῶν τὰς ἑαυτῶν ἐκβαλλόντων γυναῖκας
- 6) Περὶ παντὸς ἱερατικοῦ κοσμικὰς ἀναδεδεγμένου φροντίδας
- 7) Περὶ ἱερατικῶν τῶν τὴν ἡμέραν τοῦ πάσχα πρὸ τῆς ἑαρινῆς ἰσημερίας ἐπιτελούντων
- 8) Περὶ ἱερατικῶν τῶν προσφορᾶς γενομένης μὴ μεταλαμβάνοντων
- 9) Περὶ παντὸς ἱερατικοῦ ἧτοι πιστοῦ πρὸ τῆς μεγάλης καὶ τελευταίας εὐχῆς τῆς λειτουργίας ἀναχωρούντων
- 10) Περὶ παντὸς τοῦ τοῖς ἀκοινωνήτοις συνευχομένου
- 11) Περὶ παντὸς κληρικοῦ τοῖς καθηρημένοις συνευχομένου
- 12) Περὶ παντὸς πιστοῦ τοῦ μετὰ τὸν ἀφορισμὸν ἐν ἑτέρᾳ πόλει δεχθέντος καὶ περὶ τοῦ αὐτὸν δεξαμένου
- 13) Περὶ παντὸς ἀφωρισμένου τοῦ κατ' ἀπάτην δεχθέντος
- 14) Περὶ ἐπισκόπων τῶν ἐτέραις παροικίαις ἐπιπηδῶντων
- 15) Περὶ κληρικοῦ τοῦ καταλιμπάνοντος τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν
- 16) Περὶ ἐπισκόπων τῶν ἀλλοτρίους δεχομένων κληρικοῦς

- 17) Περὶ τῶν δυσὶ γάμοις ἢ παλλακῆ περιπεσόντων
- 18) Περὶ τοῦ χήραν ἢ ἄλλως ἄτιμον γυναῖκα λαβόντος
- 19) Περὶ τῶν δύο ἀδελφᾶς ἢ ἀνεψιᾶν ἀγομένων
- 20) Περὶ κληρικῶν ἐγγύας διδόντων
- 21) Περὶ εὐνούχων τῶν μὴ ἑαυτοὺς ἀκρωτηριασάντων
- 22) Περὶ εὐνούχων τῶν ἑαυτοὺς ἀκρωτηριαζόντων, ὅτι οὐ κληροῦται
- 23) Περὶ κληρικῶν τῶν ἑαυτοὺς ἀκρωτηριαζόντων, ὡς καθαιρέσει ὑποβάλλονται
- 24) Περὶ λαϊκῶν τῶν ἑαυτοὺς ἀκρωτηριαζόντων, ὡς τριετίαν κολάζονται
- 25) Περὶ παντὸς ἱερατικοῦ πορνεία ἢ ἐπιπορκία ἀλόγτος ἢ κλοπῆ, ὡς καθαιρεῖται καὶ οὐκ ἀφορίζεται
- 26) Περὶ ἀναγνωστῶν καὶ ψαλτῶν, ὅτι ἕξεσι τούτοις μετὰ τὴν προχείρησιν γαμεῖν
- 27) Περὶ παντὸς ἱερατικοῦ τύπτοντος πιστοὺς ἀμαρτήσαντας
- 28) Περὶ παντὸς ἱερατικοῦ τοῦ μετὰ καθαιρέσιν λειτουργίας ἐφαπτομένου
- 29) Περὶ παντὸς ἱερατικοῦ ἐπὶ χρήμασι χειροτονουμένου
- 30) Περὶ ἱερατικοῦ τοῖς κοσμικοῖς ἄρχουσι χρησαμένου πρὸς τὴν διακονίαν
- 31) Περὶ πρεσβυτέρων τῶν ἐκ καταφρονήσεως τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου χωρὶς συναγόντων
- 32) Περὶ τοῦ μὴ προσλαμβάνεσθαι κληρικὸν ἀφωρισμένον
- 33) Περὶ τοῦ μηδένα κληρικὸν ἄνευ συστατικοῦ προσδέχεσθαι
- 34) Ὅτι εἰδέναι χρὴ τοὺς ἐπίσκοπους τὸν ἑαυτὸν πρῶτον
- 35) Περὶ ἐπισκόπων τῶν εἰς ἄλλοτρίας παροικίας χειροτονούντων
- 36) Περὶ ἐπισκόπων χειροτονουμένων καὶ τὴν λειτουργίαν μὴ καταδεχομένων· καὶ περὶ τῶν μὴ δεχομένων ὑπὸ τοῦ λαοῦ
- 37) Περὶ τοῦ δις τοῦ ἔτους συνόδους γίνεσθαι
- 38) Περὶ τοῦ τὸν ἐπίσκοπον τῶν τῆς ἐκκλησίας πραγμάτων ἔχειν τὴν φροντίδα
- 39) Περὶ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους μηδὲν ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου αὐτῶν ἐπιτελεῖν
- 40) Περὶ τοῦ φανερὰ εἶναι τὰ τοῦ ἐπισκόπου πράγματα καὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας
- 41) Περὶ τοῦ τὸν ἐπίσκοπον τῶν τῆς ἐκκλησίας πραγμάτων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν εἰς τὰς ἀναγκαίας αὐτοῦ χρείας
- 42) Περὶ παντὸς ἱερατικοῦ κύβοις σχολάζοντος
- 43) Περὶ κατωτέρων κληρικῶν κύβοις σχολάζόντων
- 44) Περὶ παντὸς ἱερατικοῦ τόκους ἀπαιτοῦντος

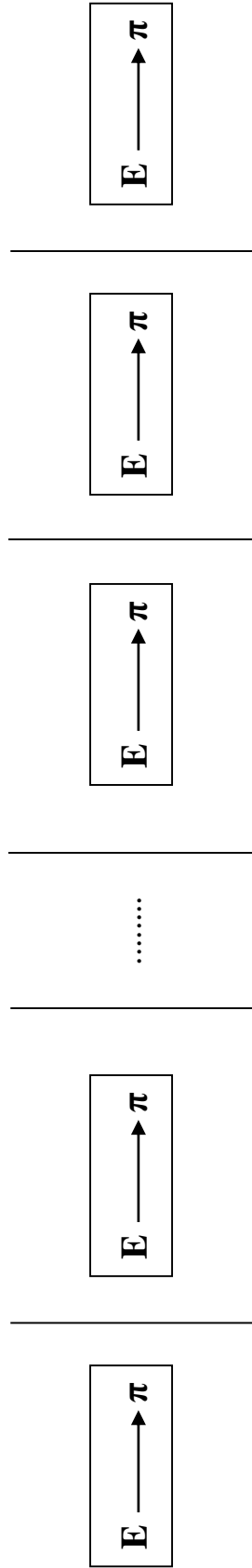
- 45) Περὶ παντὸς ἱερατικοῦ αἵρετικοῖς μόνον συνευξαμένου
- 46) Περὶ ἱερατικῶν τῶν τὸ αἵρετικῶν βάπτισμα δεξαμένων
- 47) Περὶ ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων ἀναβαπτίζοντων
- 48) Περὶ λαϊκῶν τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας ἐκβαλλόντων, ἢ ἐκβεβλημένας λαμβανόντων
- 49) Περὶ τῶν μὴ βαπτίζοντων εἰς τὴν ἅγια τριάδα
- 50) Περὶ τῶν ἐν βάπτισμα εἰς τὸν θάνατον τοῦ κυρίου ἐπιτελούντων
- 50*) Ὅτι ὁ πατὴρ οὐκ ἐσταυρώθη
- 50**) Ὅποῖος ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα
- 51) Περὶ ἱερατικοῦ τοῦ γάμου, κρεῶν καὶ οἴνου διὰ βδελυρίαν ἀπεχομένου
- 52) Περὶ ἱερατικῶν τῶν τοὺς ἐξαμαρτάνοντας ἐπιστρέφοντας μὴ προσδεχομένων
- 53) Περὶ ἱερατικῶν τῶν οἴνου καὶ κρεῶν ἐν ἑορτῇ μὴ μεταλαμβάνοντων
- 54) Περὶ τοῦ ἐν καπηλείῳ ἐσθίοντος κληρικοῦ
- 55) Περὶ κληρικῶν τῶν τὸν ἴδιον ἐπίσκοπον ὑβρισάντων
- 56) Περὶ κληρικῶν τῶν πρεσβυτέρους ἢ διακόνους ὑβρισάντων
- 57) Περὶ τῶν τοὺς ἀναπήρους χλευαζόντων
- 58) Περὶ ἱερατικῶν τῶν τοῦ ἰδίου κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ ἀμελούντων
- 59) Περὶ ἱερατικῶν τῶν τοὺς κληρικοὺς ἐνδεεῖς ὄντας παρορώντων
- 60) Περὶ τῶν ψευδεπίγραφα ἐπ' ἐκκλησίας ἀναγινωσκόντων
- 61) Περὶ τῶν ἐπὶ ἀπηγορευμένη αἰτία ἀπελεγχθέντων
- 62) Περὶ τῶν κληρικῶν τῶν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἀρνησαμένων
- 63) Περὶ τῶν αἶμα ζώου ἢ πνικτὸν ἐσθιόντων
- 64) Περὶ τῶν τὴν κυριακὴν ἢ τὸ σάββατον νηστευόντων
- 65) Περὶ τῶν εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων ἢ αἵρετικῶν προσευχομένων
- 66) Περὶ τοῦ ἅπαξ κρούσαντος καὶ ἀποκτείναντος
- 67) Περὶ τῶν ἀμνηστεύτους βιαζομένων παρθένους
- 68) Περὶ ἀναχειροτονιῶν
- 69) Περὶ τῶν τὴν ἅγιαν τεσσαρακοστὴν μὴ νηστευόντων
- 70) Περὶ τῶν μετὰ Ἰουδαίων συνεορταζόντων
- 71) Περὶ τῶν ἱεροῖς ἐθνῶν καὶ συναγωγαῖς καρποφούντων
- 72) Περὶ κληρικοῦ ἀφελομένου τῆς ἐκκλησίας κηρὸν ἢ ἔλαιον

- 73) Περὶ τοῦ ὀθόνην ἢ σκεῦος ἅγιον σφετεριζομένου
- 74) Περὶ ἐπισκόπων προσκληθέντων εἰς κατηγορίαν καὶ μὴ ἀπαντησάντων
- 75) Περὶ τοῦ τίνας δεκτέον εἰς μαρτύρησιν ἐπισκόπου
- 76) Περὶ ἐπισκόπων τῶν οἰκείοις τὴν χαριζομένων
- 77) Περὶ ἀναπήρων τὸν ὀφθαλμὸν ἢ τὸ σκέλος
- 78) Περὶ κωφῶν καὶ τυφλῶν
- 79) Περὶ τῶν δαίμονα ἔχόντων
- 80) Περὶ τῶν ἐξ ἔθνων βαπτιζομένων
- 81) Περὶ κληρικῶν τῶν δημοσίας ἀναδεχομένων διοικήσεις
- 82) Περὶ δούλων κληρώσεως
- 83) Περὶ ἱερατικοῦ στρατεία σχολάζοντος
- 84) Περὶ τοῦ βασιλέα ἢ ἄρχοντα ἀτιμάζοντος
- 85) Περὶ τοῦ πόσα καὶ ποῖα βιβλία τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς χρῆ δέχεσθαι

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1ο

Ἡ τοπικὴ Ἐκκλησία

3 ποδοῦτοι αἰῶνες

Λεζάντα

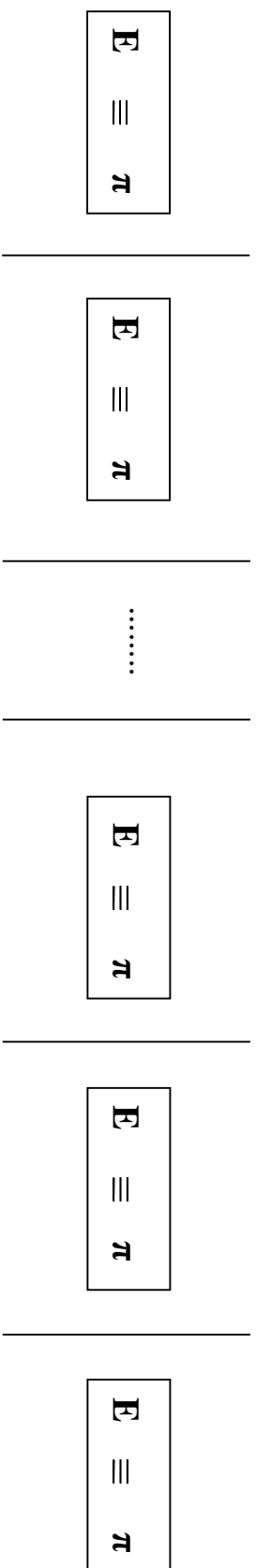
Ε: Ἐπίσκοπος

Π: παροικία (paroecia)

Ἡ τοπικὴ Ἐκκλησία (Ἐπισκοπὴ ≡ παροικία)

3 ποῶτοι οἰῶνες

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2ο

Λεξάντα

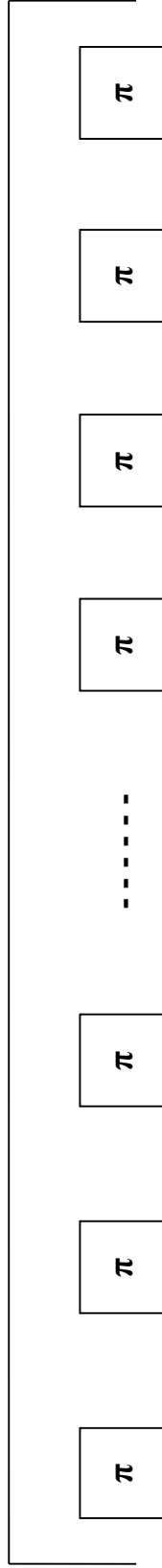
Ε: Ἐπισκοπὴ

π: παροικία (paroecia)

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3ο

**Ἡ τοπικὴ Ἐκκλησία
3ος αἰώνας**

Ε

Δεξάντα

Ε: Ἐπίσκοπος

π: παροικία (ἐνορία)

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών, Αρχιμ. Γρηγόριος Δ. Παπαθωμάς. «Κανονικό Δίκαιο, Ι. Πηγές του Κανονικού Δικαίου τής άποστολικής εποχής». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://opencourses.uoa.gr/courses/THEOL3/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

